

Oktasaš Sámi oaivil Deanu soahpamuševttohussii

Norgga Suoma kommišuvdna lea gárvvistan odđa bivdonjuolggadusevttohusa Deanučázádaga riikkarájá oassái. Njuolggadusat galggašedje fápmui bidjot geassit 2017`s. Jos njuolggadusárvalus duohtan dahkko, de dat gáržžida garrasit guovllu bivddu. Buoddumii ja golgadeapmái ii leat šat addon menddo viiddis bivdoáigi. Kommišuvdna lea sin evttohusas váldimin eret guovllu fierbme-bivddus badjel 40 beaivve boahtte jagi rájes. Dáid árbevirolaš bivdoneavvuid leat dážat ja láddelaččat áigá jo háliidan álfárot jávkadit. Oaggus váldet fas fargga 25 beaivvi. Dan sadjai lea vierisbivdu meannuduvvon eanet árbmugasat. Stáhtanjuolggadus bidjan ja koartavuovdin olggobealeolbmui leamaš dávjá guovllus ságastallanáššin, erenoamážit man viiddis dát váldi stáhtain duodas lea. Stáhta oaivvilda luossanálii lea heahtedilis Deanus, mii lea váldosivva das ahte garradahttit bivdonjuolggadusaid Deanučázádahkii. Dat ii doala deaivása, luosat leat doarvái čázádagas.

Dat leamaš dán rádjai dábálaš dáhpi Deanučázádaga luossabivdoservodagas ahte olggobealebivdiid bivdodeaddu, galgá gierdat garrasat bivdogahepedemiid go guovllu bivdit jos luossavalljodat lea áitojuvvon. Dán vuogi eiseválddit eai oro šat čuovvumin.

Viiddis luossabivdonjuolggadusat Deanučázádahkii ja vutnii leat maiddá čadahuvvon norggabeallái jagiid 2012 ja 2015. Guovllubivdu gillái dange vuoru eanemusat njuolggadusaid čadaheamis. Sivas manimuš áiggiid olu reguleremiidda, galgá leat váldooaivil eiseválddis dasa ahte čázádaga luossavalljodat leat garrasit geahppánan. Dán guovllu olbmot eahpidit, sivas go stáhtaid dutkamat luossavalljodaga hárrái leat heittogat ja go dieđut guovllu sámi bivdoárbevieruide hilgojuvvojit áibbas.

Odđaáigge olggobeale bivdu rádjájoga oasis lea ožžon Deanus menddo stuorra saji. Otne bivdet turisttat badjelaš beali luossasállašis. Dát bivdu dáhphuvvá áigodagas goas luossanálle lea eanemus rašis dilis. Bivdiid- valljivuohta billista guovllu bivddu gos eanaš ássit leat sápmelaččat. Dán bivddu ferte buorebut ráddjet vai dás boahtá eanet ávki guvlui.

Norgga ja suomabeale guolástanvuoigatvuodalaččat vuosttildit danin čadaheami Norgga/Suoma kommišuvdna evttohuvvon bivdonjuolggadusaid Deanučázádaga rádjaguvlui. Kommišuvdna ferte geassit ruovttoluotta evttohusas, ja doalahit oanehassii ain doaibmi njuolggadusaid. Dálá

kommi-šuvdnaortnet lea dološmálet ja lea bázahallan áiggi dáfus. Dan ferte ođastit ja heivetit áigeguovdilis riektedilihálddašeapmái. Earret ahte sirdit válddi báikeolbmuid, de ferte dasa lasihit luosa dutkangelbbolašvuoda masa maiddái gullá sámi luonddu-árbevieruid vuhtiiváldin.

Stáhtain ii dáidde leat riekti vuovdit guolástuskoarttaid dan sturrodagas ahte bealli sállasis lea sirdašuvvon bivdiide geain ii leat árbevirolaš bivdoriekti. Dán dili livččii leat dárbu kommišuvnnas čielggadit ovdal njuolggadusat biddjojede.

Lea imaštahtti go suomabeale kommišuvdnalahtut leat ribaheamen guovlluolbmuid opmodagaid ala bidjat bivdonjuolggadusaid jearakeahtta oamasteaddjiin. Eiseválddit galggašedje diehtit ahte 75% Deanučázadaga suomabeale čáziin gullet guovllu guolástangottiide, geaid lahtut leat eatnašat sápmelaččat. Dán berre kommišuvnna lagabuide čilget.

Kommišuvdna njuolggadusbarggus maiddái rihkku sihke riikasis lágaid ja gaskkariikkalaš konvenšuvnnaid, erenoamážit Finnmárkku lága (2005), mánggabealat luonddulága (2008), ILO-konvenšuvnna nr 169 ja ON-artihkal 27. Oktiibuot leat rihkkumat nu stuorrá ahte stáhta sisabahkken billista ja hehte sámi materiálalaš kultuvra doaibmat.

Min gáibádusat:

1. Mii vuosttildit Suoma ja Norgga gaskasaš soahpamuša vuolláičállima Deanu čázadaga guollebivddus ja Deanu čázadaga bivdonjuolggadusaid dohkkeheamis daid ákkaiguin, mat leat maŋnelis dán cealkámušas. **Mii gáibidit Deanu soahpamuš- ja njuolggadusevttohusa hilgut.**
2. Min oaidnu lea, ahte Deanu soahpamuš- ja njuolggadusevttohusa galgá hilgut, danin go evttohusas leat garra váilevuodát, mat sáhttet rihkkut mánggaid olmmoš- ja vuodđovuogiatvuodaid. Juos evttohus ollašuvvá dat huksegoahtá Deatnoleagis opmodaga ođđa juohkima.

Min oaidnu lea, ahte bivdovuogiatvuodaid ii oaččo heajudit dálážiš šat eanet. Deanu bivdovuogiatvuodát gullet dáluid opmodatvuogiatvuodaide. Dat leat heajuduvvon eanet go eará bivdu čađa dan áiggi maid Deanu čázadaga luossabivdu leamašan soahpamušain stivrejuvvon. Suomabeale sturorajuogus guollesálaš lea merkejuvvon dáluide go muđui Davimus Suoma eatnamat eai livčče dáhkidan sturorajuohkodáluid ealáhusa. Deatnoleagi luossajogat leat sápmelaččaid “niittut”. Dáluid bivdovuogiatvuodaid heajudeapmi lea goaridan dáluid ealáhusa.

3. Mii oaivvildit, ahte Deanu soahpamuš- ja bivdonjuolggadusevttohus galgá Suoma riikkabeivviid giedahallamii ja evttohus galgá giedahallot maid vuodđoláhkaválljogottis, gearddi evttohus rihkku sámekultuvrra suoji, opmodatsuoji, ovttaveardásašvuoda ja go dat lea olmmošvuogiatvuodaid čuovvungaibádusaid vuostá.

4. Mii gáibidit maiddái ahte guollečáziid eaiggádiid oainnut válđojuvvojit vuhtii soahpamuš- ja njuolggadusevttohussii. Duohtavuohta lea, ahte suomabeale ráđđádallamiin evttohusas jienastuvvui dásseboađus, ja dat juo livččii galgan boktit jurddašit makkár heajos váikkuhusaid evttohus buktá. Norggabeale ráđđádallamiin báikkálaččaid ja sámiid ovddasteaddjit eai lean oba bovdjuvvon maŋimuš ráđđádallamiidda. Nuba mii evttohit eana- ja meahccedoalloministerijai suomabealde ja dálkkádat- ja birasdepartamentii norggabealde ráhkadahttit sosiálalaš, kultuvrralaš, biras- ja vuoigatvuodalaš váikkuhusaid árvvoštallama.
5. Mii evttohit, ahte soahpamuša fápmuiboahthinlágas nannejuvvo sápmelaččaid guolástanvuoigatvuodaid oamasteaddjiid sajádat go soahpamuša válmmaštallat ja ollašuhttit nu ahte ásaht Deanu čázádaga báikkálaš hálldahusa, masa addojuvvo doaibmaváldi dikšut virgeolbmo bargguid. Vuolggasadjin galgá leat dálá Norggas jagis 2011 ásahuvvon báikkálaš guolástanhálldahusorgána. Dasa lassin fanasregistaras galggašii mearridit fápmuiboahthinlágas. Lágas galgá maid mearridit buhtadusain, mat bohtet evttohuvvon bivddu ráddjemiin guolástanvuoigatvuodaid oamasteaddjiide seammá láhkái go suomabeale Deanu buhtaduslágas (501/1991) lea dahkkon.
6. Suoma stáhta galgá ain ovddosge guoddit ovddasvástádusa evttohusa dagahan goluin, nugo váktadoaimmas, čuovvumis ja dutkamušas. Luossanáliid bivddu merrema várás atno diehtu das, man olu jogaide bohtet gođđuguolit. Dán sáhtta ollašuhttit skádjamihttáriin, nugo lea dahkkon Duortnoseanus ja Simojogas.
7. Dáid lassin mii evttohit, ahte Suopma ja Norga ráđđádallagohtet odđa soahpamuš- ja njuolggadusevttohusa. Bivddu sáhtta ráddjet dálá soahpamuša 7:et artihkkala vuodul ja stivret lustabivddu vaikkeba hattiid bajidemiiguin ja bivdoáigemearrádusaiguin. Dálá soahpamuša galgá doallat fámus ain ovddos.

Osolašgottit Suomabealde

Deanučázádaga Luossabreavaeaiggádiid Searvi

Deanučázádaga Oagguidsearvi

Sámi Ealáhussearvi

Deanu Sámesearvi